

DOI 10.18524/2304-1587.2018.1(32).134153
УДК 342.92: 342.84

В. А. Стук ленко

кандидат юридичних наук, доцент
Одеський торговельно-економічний інститут
Київського національного торговельно-економічного університету,
кафедра прикладної економіки
вул. Інглезі, 6, Одеса, 65070, Україна

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПРЕДМЕТНОЇ ЮРИСДИКЦІЇ СПОРІВ, ЯКІ ПОВ'ЯЗАНІ З ВИБОРАМИ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ

У статті висвітлено актуальні питання, пов'язані з юрисдикцією виборчих спорів під час виборів Президента України. З'ясовано, що вибір суду першої інстанції впливає суб'єктивний склад спорів та його предмет, процесуальний статус учасників. Визначено основні механізми зхисту прав та інтересів учасників виборчого спорів з урахуванням європейських стандартів.

Ключові слова: вибори Президента України, виборчі спори, адміністративні суди, предметна юрисдикція.

Постановка проблеми. Спосіб обрання Президента України – вживання складового процесу, як значною мірою зумовлює його місце і роль у механізмі державної влади. При цьому вживливо підкреслити, що саме вибори гравців держави для будь-якої країни – одні з головних політичних подій.

Актуальність обраної теми обумовлена багатьма чинниками. По-перше, тим, що чергові президентські вибори в Україні – менше ніж за рік. І вже повним ходом йде підготовка до проведення цих виборів, хоч офіційно виборчий процес ще не розпочався. А оскільки результати президентських виборів мають особливе політичне значення, то вони створюють підґрунтя для виникнення великої кількості конфліктів між їх учасниками, тому підсилюється зацікавленість до з'ясування правового явища громадськості та міжнародної спільноти. Удосконалення механізмів розгляду та вирішення виборчих спорів дозволяє знизити суспільну напругу під час здійснення виборчого процесу.

По-друге, необхідно врахувати, що найефективнішим способом забезпечення реалізації природного прав громадян будь-яких виборів, у тому числі і президентських, є судовий захист цього прав адміністративними судами. Неприкладні президентських виборів 2014 р. подано позовних заяв (пеляційних скарг) – 4831(100%); злишено без розгляду, повернуто, відмовлено у відкритті провадження – 1116 (23%); відкрито провадження – 3690(76%); з доволено – 3180 (65%); оскржено – 35 (0,7%) [1].

По-третє, в Україні здійснюється судові реформи. Відповідно до Стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015-2020 роки, основні питання, які необхідно вирішити, – це досягти ефективності судового процесу, в тому числі і зрештунок чітко-

го розмежування юрисдикції судів різних спеціалізацій, з провадження ефективних механізмів з побирання зловживанню процесуальними правилами, дотриманням дійсності судового процесу й розумних строків судового розгляду, розширення та посилення ролі альтернативних способів вирішення спорів, дієвого контролю та нагляду в цій сфері та інші питання, які дозволять зменшити навантаження на судову систему. Тобто, метою судової реформи є утвердження того порядку, який ґрунтується на високому рівні правової культури в суспільстві, діяльності всіх суб'єктів суспільних відносин з судами та верховенством права та з хисту прав і свобод людини, в разі їх порушення – спрavedливого їх відновлення [2].

Проведення судової реформи обумовлює потребу у розвитку теоретичних засад, які можуть виступити підґрунтям для розвитку та вдосконалення законодавства у сфері здійснення народного волевиявлення. Результатом того виваженого реформування може стати покращення рейтингу України у численних міжнародних довідниках, пов'язаних із ефективністю удосконалення судової системи, у тому числі в Governance Indicators and Rule of Law Index (World Bank Institute), World Economic Forum (WEF) Global Competitiveness Report, рейтинг Freedom House, World Justice Project (Rule of Law Index), Transparency International (CPI etc.), Bertelsmann Stiftung Transformation Index (BTI), WB Doing Business Index.

До ключових питань, які необхідно негайно вирішити, належить і врегулювання процесу гарантії норм відповідно до європейських стандартів.

Але, незважаючи на внесені до Кодексу адміністративного судочинства України (далі – КАСУ) зміни, які стосуються президентських виборів, не тільки не сприяли вирішенню існуючих проблем, але й доповнили їх перелік. Неприкладно, при розгляді та вирішенні спорів щодо результатів виборів Президент України класична триступенева європейська модель розгляду судових справ – перша, пеляційна та касаційна інстанції, порушується, і все ускладнюється тим, що Верховний Суд по цій категорії справ став є судом першої й останньої інстанції. Дану ситуацію пряму порушує норма, зкріплені у статтях 55 та 64 Конституції України [3]. Порушення триступеневої моделі розгляду судових справ, пов'язаних із виборами Президента України, призводять та кож до порушення європейських стандартів функціонування системи правосуддя.

Аналіз останніх досліджень та публікацій дозволяє стверджувати, що з пропонуванням тем є недостатньо розробленою. Категорія «виборчий спір під час президентських виборів» була об'єктом наукового дослідження багатьох науковців. Так, цим питанням займалися Я. В. Давидович, В. Л. Мусіяк, М. І. Смокович, Н. Ф. Короткий, С. В. Ківалов, М. М. Рябець, М. І. Стівнійчук, Г. П. Ткаченко, І. В. Шкурта та інші. Врховуючі, що більшість робіт були опубліковані до 2014 року і, зрозуміло, не могли через об'єктивні умови, врховувати новітні вимоги чинного законодавства, та питання про вого розуміння особливості виборчих президентських спорів лишеться недостатньо визначеним.

Окремо необхідність переосмислення виборчих спорів обумовлює Закон України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» від 03.10.2017 № 2147-VIII, який докорінно змінив «правила гри» при

розгляді та вирішенні спорів у сфері здійснення народного волевиявлення під час президентських виборів. І тому наукове осмислення категорії «спори, пов'язані з вибором Президента України» в сучасних умовах ґрунтується у зв'язку з необхідністю вироблення зовсім іншого підходу до її змістовного повнення, тому є потреб у проведенні нових теоретичних досліджень інституту виборчих спорів у зв'язку з спорами, які виникають під час президентських перегонів, із метою вивчення, пошуку і вирішення низки проблем у світі й удосконалення чинного законодавства України.

Методичні. У даній статті, ґрунтуючись на теоретичних дослідженнях й положеннях законодавства, автор пропонує дослідити особливості з'ясування предметної юрисдикції спорів під час проведення президентських виборів.

Виклад основних положень. Вибори Президента України – ознака демократичної держави та окремих її демократичних засад.

Спори щодо прямих відносин, пов'язаних із виборчим процесом, називаються виборчими спорами. Так, відповідно до пункту 6 частини 1 статті 19 КАСУ, спори щодо прямих відносин, пов'язаних із виборчим процесом, підлягають розгляду в порядку діяльності судових органів [4]. Виборчі спори є однією з найважливіших сфер діяльності судових органів, що дозволяє отримати уявлення про їх відповідність стандартам справедливості та неупередженого суду та міжнародним.

Однією з ознак таких спорів є наявність суперечності між учасниками виборчого процесу на підставі норм виборчого законодавства. Наприклад, відповідно до ст. 92 Закону України «Про вибори Президента України» № 474-XIV [5], предметом оскарження можуть бути будь-які питання, які стосуються: підготовки і проведення виборів Президента України; рішення, дії чи бездіяльності виборчих комісій та / або їх членів; дій кандидатів на пост Президента України, їх довірених осіб, партнерів і т.ін.

Враховуючи європейський напрям інтеграції України, доцільно дослідити законодавство ЄС у цій галузі.

Так, Кодекс належної практики у виборчих справах, прийнятий Європейською комісією з демократії через право (Венеційська комісія), зкріплює стандарт чіткого встановлення з коном повноважень судів та виборчих комісій. Однак, із урахуванням української практики виборів, проблему додержання стандарту унеможлиблює конфлікт юрисдикцій різних органів вирішення спору [6].

Міжнародне законодавство у сфері виборів передбачає дві основні напрямки в оскарженні рішення, дій або бездіяльності учасників виборчого процесу під час виборів Президента.

Перший напрям – альтернативний шлях оскарження певних порушень, який передбачає звернення до суду або до виборчої комісії. Цей спосіб оскарження з'ясовується в Україні. Слід відзначити, що у висновках щодо ступеня законодавства України та відповідних законопроектів Європейська комісія з демократії через право, Бюро демократичних інститутів і прав людини Організації з безпеки та співробітництва в Європі вказують на необхідність відмови від норм з кріпленою альтернативою порядку оскарження, у тому числі через ризик «зловживання правом на оскарження через одностороннє звернення до суду та виборчої комісії» [7].

Другий напрям – поетапне оскарження, яке здійснюється спочатку до органу діяльності виборів і тільки потім – до суду. Аналіз євро-

пейського з конод вств дозволяє дійти висновку, що у більшості кр ін ЄС з кріплено повнов ження орг нів дмініструв ння виборів (виборчих комісій, р д, бюро тощо) розгляд ти ск рги «у першій інст нції», і лише потім рішення т ких орг нів можуть бути оск ржені до суду. Одн к д-міністр тивно-юрисдикційн пр ктик в Укр їні зн є лише поодинокі вип дки одноч сного звернення з інтересов них осіб до суду т виборчої комісії. Зловжив ння одноч сними зверненням до дміністр тивного суду т виборчої комісії м йже не є можливим у зв'язку з тим, що з конод вство вст новлює обов'язок суду невідкл дно повідомити відповідну комісію про відкриття пров дження у спр ві.

Як уже з зн ч лося, виборчі спори в Укр їні можуть розгляд тися дво-м основними шлях ми.

Перший шлях – у судовому порядку. Т ким способом розв'язується велик кількість виборчих спорів, і тому від розуміння пр вової природи, структури, сутності з зн чених спорів з лежить ефективність їх розгляду т вирішення. Судовий з хист пр в, свобод т інтересів осіб у сфері виборчого процесу здійснюється дміністр тивними суд ми - це н йефективніше з забезпечення ре ліз ції природного пр в гром дян н будь-яких вибор х. Д не пр во передб чене п. 6 ч. 1. ст. 19 КАСУ [4].

Другий шлях – поз судовий порядок вирішення спору. Тобто уч сники виборчого процесу можуть з хистити свої виборчі пр в, свободи, інтереси, зверт ючись зі ск ргою до уповнов жених осіб. З стосує ння цього шляху з хисту виборчих пр в н д є змогу у вип дку неприйняття рішення уповнов женими особ ми бо непогодження з цим рішенням з явник скорист тися судовим способом урегулюв ння спору.

Н явність в Укр їні вибору судового т поз судового порядку оск рження порушень з конод вств у сфері виборчого процесу кореспондується із з г льноєвропейськими ст нд рт ми т збільшує ступінь з хисту виборчих пр в, свобод т інтересів.

Вибори Президент в Укр їні проводяться з З коном Укр їни «Про вибори Президент Укр їни» від 05.03.1999 року № 474-XIV. Із ч су прийняття З кону № 474-XIV до нього було внесено 28 змін т попр вок. Т к, перед ост нніми вибор ми Президент Укр їни, що відбулись 25.05.2014 року, З кон № 474-XIV лише протягом 2014 року був змінений сім р зів [8]. Цей прикл д підтверджує тезу, що в Укр їні «тр диційно» оновлення виборчого з конод вств здійснюється н передодні виборів. В Укр їні поки що зберіг ється нег тивн тенденція по проведенню з ходів щодо вдоскон -лення виборчого з конод вств н передодні виборчого процесу.

Процес зміни з конод вств вже ст ртує в із прийняттям З кону Укр їни «Про внесення змін до Господ рського процесу льного кодексу Укр їни, Цивільного процесу льного кодексу Укр їни, Кодексу дміністр тивного судочинств Укр їни т інших з конод вчих ктів» від 03.10.2017 № 2147-VIII [9]; З кону Укр їни «Про нтикорупційний суд» [10].

Дуже в жко передб чити, які зміни будуть внесені до з конод вств про вибори, ле можливо про н лізує ти суч сний ст н з конод вств відносно к тегорії спорів, пов'яз них із вибор ми Президент Укр їни.

Виборчі спори, пов'яз ні з вибор ми Президент Укр їни, – це скл дне пр вовє явище, яке передб ч є різном нітні прояви, і, як н слідок, різном нітні лгоритми вирішення цих спорів, ле в будь-якому р зі всі вони н леж ть до термінових дміністр тивних спр в.

Термінові дміністр тивні спр ви м ють певні особливості: повідомлен- ня уч сників спр ви про д ту, ч с т місце розгляду спр в; под ння з яв по суті спр ви; проголошення т вручення судових рішень; пеляційне т к с ційне оск рження судових рішень (у вип дк х, передб чених з коно- д вством, к с ційн інст нція не передб чен); певн кількість судів, які можуть розгляд ти ці спр ви; з стосув ння з собів з безпечення позову і т. ін.

Визн чення юрисдикції суду, який буде розгляд ти спр ви, пов'яз ні з вибор ми Президент Укр їни, з лежить від ст тусу позив ч т його позовних вимог.

Чинним з конод вством передб чено, які суди як суди першої інст нції можуть розгляд ти спр ви, пов'яз ні з вибор ми Президент Укр їни.

До т ких судів, відповідно до ст.ст. 273, 275, 277 КАСУ, відносять:

А) місцевий з г льний суд як дміністр тивний суд.

Н прикл д, у вип дк х оск рження рішення, дії чи бездіяльності діль- ничних виборчих комісій, членів цих комісій, вони оск ржуються до міс- цевого з г льного суду як дміністр тивного суду з місцезн ходженням відповідної комісії.

Б) окружний дміністр тивний суд. Н прикл д, оск рження рішен- ня, дії чи бездіяльності території льних (окружних) виборчих комісій щодо підготовки т проведення виборів Президент Укр їни, т кож членів з зн чених комісій оск ржуються з місцезн ходженням відповідної ко- місії.

В) Київський пеляційний дміністр тивний суд. Н прикл д, у ви- п дк х оск рження рішення, дії бо бездіяльності Центр льної виборчої комісії, член цієї комісії, прийняті у меж х виборчого процесу.

Г) Верховний Суд. Н прикл д, у вип дк х оск рження рішення, дії бо бездіяльності Центр льної виборчої комісії щодо вст новлення нею ре- зульт тів виборів.

Ст тус уч сник виборчого процесу вплив є н можливість оск ржити рішення, дії бо бездіяльність інших уч сників процесу. Н прикл д, п. 1 ст. 273 КАСУ передб ч є з суб'єктом відповідного виборчого процесу (крім виборчої комісії) пр во оск ржув ти рішення, дії чи бездіяльність виборчих комісій т членів цих комісій. Т к, з лежно від суб'єктного скл - ду спору (особливо від відповід ч) спори можуть розгляд тися різними суд ми.

І тут можливі різні в рі нти. Київський пеляційний дміністр тив- ний суд бо Верховний Суд вирішують спори форм ту «Виборець – ЦВК». Місцеві з г льні суди як дміністр тивні суди з місцезн ходженням ЗМІ вирішують спори форм ту «К ндид т н пост Президент Укр їни – ЗМІ» і т. ін.

Н виборчі спори, пов'яз ні з вибор ми Президент Укр їни, розпо- всюджується феномен предметної юрисдикції, який поляг є у тому, що суд ми першої інст нції можуть бути не лише місцеві суди, т кож пеляційні дміністр тивні суди т Верховний Суд. Стосовно повнов жень Верховного Суду, які з кріплені в п. 4 ст. 22 КАСУ, йому як суду першої інст нції підсудні спр ви щодо вст новлення Центр льною виборчою комі- сією результатів виборів уз г лі т Виборів Президент Укр їни, зокрем . У цьому вип дку, відповідно до ст. 23 КАСУ, Велик пл т Верховного Суду є пеляційною інст нцією стосовно д ної к тегорії спр в, ле, вр хо-

вуючи класичну європейську модель правосуддя «перша інстанція – апеляція – касація», виникла ситуація зміни цієї моделі з ризиком усунення касаційної інстанції [11].

Висновки. Чіткість норм виборчого законодавства та їх узгодженість із іншими нормативно-правовими актами, в тому числі й із певними конституційними положеннями, істотно впливають не тільки на перебіг виборчого процесу, але й на визначення з'ясування об'єктивності обрання голови держави та вирішення виборчих спорів.

Спори, пов'язані з вибором Президента України, – це складне правове явище, яке має різноманітні прояви, як наслідок, різноманітні алгоритми вирішення цих спорів. Наявність категорію спорів розповсюджується феномен предметної юрисдикції, який характеризується тим, що законодавством передбачено можливість розгляду та вирішення таких спорів у різних судах: у місцевих загальних судах як адміністративних судів; в окружних адміністративних судах; у Київському апеляційному адміністративному суді; у Верховному Суді. Вибір конкретного суду як суду першої інстанції залежить від трьох основних чинників: позовних вимог, суб'єктного складу спору; процесуального статусу учасників судового процесу.

У зв'язку з наближенням чергових виборів Президента України існує нагальна потреба у вжитті заходів до дослідження щодо виборчого законодавства України.

Список літератури

1. Виборчі спори: експертна оцінка якості судових рішень (місцеві вибори 2015 року) – Аналітичний звіт / Проект USAID «Сприяння правопорядку в Україні»; ХМГО «Інститут прикладних гуманітарних досліджень»: Т. Калмиків, В. Кохан, О. Сердюк, М. Буроменський, С. Кальченко, Ф. Веніславський. Харків, ШІГД. 2016. 58 с.
2. Стратегія реформувати правосуддя, судовичество та суміжних правових інститутів на 2015-2020 роки. URL: <http://jrc.org.ua/strategy> (дата звернення: 09.06.2018).
3. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vr> (дата звернення: 09.06.2018).
4. Кодекс адміністративного судочинства: Закон України від 06.07.2005 № 2747-IV (Ред. акція від 05.05.2018). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2747-15> (дата звернення: 09.06.2018).
5. Про вибори Президента України: Закон України від 05.03.1999 № 474-XIV. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/474-14> (дата звернення: 09.06.2018).
6. Кодекс належної практики у виборчих справах: керівні принципи та пояснювальна доповідь, ухвалені Венеційською комісією на 52-й сесії (Венеція, 18-19 жовтня 2002 року). URL: [http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2002\)023rev-ukr](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2002)023rev-ukr) (дата звернення: 09.06.2018).
7. Joint Opinion on the Draft Law on Election of People's Deputies of Ukraine adopted by the Council for Democratic Elections and by the Venice Commission. URL: [http://www.venice.coe.int/webforms/documents/CDL-AD\(2011\)037-e.aspx](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/CDL-AD(2011)037-e.aspx) (дата звернення: 09.06.2018).
8. Закон «Про вибори Президента України» – владі не належить вносити зміни, хоча такі зміни вкрай потрібні. URL: <https://ridna.in.ua/2018/01/24/zakon-pro-vibori-prezidenta-ukrayini-vladi-ne-na-chasi-wnositi-zmini-hocha-taki-zmini-vkraj-potribni/> (дата звернення: 09.06.2018).
9. Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів: Закон від 03.10.2017 № 2147-VIII (ред. акція – прийняття від 03.10.2017). URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2147-19/page> (дата звернення: 08.06.2018).

10. Антикоррупционный суд: все что нужно знать о законе. URL: <https://fakty.ictv.ua/ru/ukraine/20180607-antykoryptsijnyj-sud-vse-shho-potribno-znaty-pro-zakon-i-golovnyj-spirnyj-moment/> (дата звернення: 09.06.2018).
11. Сергій Штогун. Судові реформи: кодекси нові – проблеми старі. URL: <https://lexinform.com.ua/dumka-eksperta/cudova-reforma-kodeksy-novi-problemy-stari/> (дата звернення: 09.06.2018).

Стаття на даний час дійшла до редакції 10.06.2018

В. А. Стукаленко

Одесский торгово-экономический институт
Киевского национального торгово-экономического университета,
кафедра прикладной экономики
ул. Инглези, 6, Одесса, 65070, Украина

**АКТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ ПРЕДМЕТНОЙ ЮРИСДИКЦИИ СПОРОВ,
СВЯЗАННЫХ С ВЫБОРАМИ ПРЕЗИДЕНТА УКРАИНЫ**

Резюме

В статье освещены актуальные вопросы, связанные с юрисдикцией избирательных споров во время проведения выборов Президента Украины. Отмечено, что определение суда первой инстанции влияет на субъектный состав спора и его предмет, процессуальный статус участника. Определены основные механизмы защиты прав и интересов участников избирательного спора с учетом европейских стандартов.

Ключевые слова: выборы Президента Украины, избирательные споры, административные суды, предметная юрисдикция.

V. A. Stukalenko

Odessa Trade and Economic Institute
of the Kiev National Trade and Economic University,
The Department of Applied Economics
Inglesi str., 6, Odessa, 65070, Ukraine

**ACTUAL ISSUES OF SUBJECT JURISDICTION OF DISPUTES
RELATED TO ELECTIONS OF THE PRESIDENT OF UKRAINE**

Summary

The article highlights current issues related to the jurisdiction of electoral disputes during the presidential elections in Ukraine. It is noted that the definition of the court of first instance is affected by the subject composition of the dispute and its subject matter, the procedural status of the participant. The main mechanisms for protecting the rights and interests of electoral disputes are taken into account, taking into account European standards.

Key words: election of the President of Ukraine, electoral disputes, administrative courts, subject jurisdiction.